

Az általános iskolában tanuló gyermekek iskolával kapcsolatos attitűdjei

A vizsgálat célja, módszere, a minta kiválasztása

Az iskolás gyermekek egészségmagatartásával foglalkozó nemzetközi kutatás kezdete az 1980-as évek elejére tehető. Az első felmérést 1982-ben végezték el Finnországban, Nagy-Britanniában és Ausztriában.

Az Egészségügyi Világ Szervezet (EVSZ) adoptálta a kutatást, és 1984-től kezdve az EVSZ/EURO egyik programjaként működik a HBSC project (Health Behaviour in Schoolaged Children, azaz: Az iskolás gyermekek egészségmagatartása) címen. Az 1998-as adatfelvételen már közel negyven ország kutatói vettek részt. Magyarország 1985-ben kapcsolódott be a vizsgálatba, amelyben intézményközi együttműködéssel a Nemzeti Egészségvédelmi Intézet, az Országos Csecsemő és Gyermekegészségügy Intézet Dr. Aszmann Anna vezetésével 1986-, 1993- és 1997-ben végzett kutatást az általános iskolás gyermekek körében.

Első ízben, 1998-ban nyílt lehetőség a cigány gyermekek egészségmagatartásának vizsgálatára az Országos Csecsemő és Gyermekegészségügyi Intézetben folyó – az általános iskolás gyermekek egészségmagatartását vizsgáló – kutatás keretén belül.

Az 1990-ben kezdődő gazdasági és politikai rendszerváltozás óhatatlanul befolyásolta a magyar társadalom szerkezetét. A makroszintű változások dokumentálhatóan érintették a cigányság munkaerő-piaci helyzetét, iskolázottságukat, demográfiai jellemzőjüket, lakáshelyzetüket. Az erre vonatkozó statisztikai adatok megtalálhatók, a Magyar Tudományos Akadémia Szociológiai Intézete által kiadott kutatási beszámolóban, amely az 1993. októbere és 1994. februárja között, Kemény István, Kertesi Gábor és Havas Gábor által vezetett országosan reprezentatív roma (cigány) vizsgálat eredményeit mutatja be.

Kevésbé szembetűnők a válságjelek azonban azokon a területeken, ahová csak módszeres vizsgálatokkal vagyunk képesek behatolni.

Ilyen terület az egészség és az egészségmagatartás is, melyet a kutatás keretén belül szeretnénk körüljárni a Magyarországon élő hátrányos helyzetű cigány és magyar populáción belül kiválasztott mintán. A vizsgálat célja:

1. Az általános iskolákban tanuló cigány és magyar fiatalok testi-lelki egészségi állapotának, otthoni és iskolai közérzetének, a tanárokkal, osztálytársaikkal való kapcsolatuk minőségének megítélése a tanulók saját megbecsülése alapján.
2. Az egészségmagatartással és a közérzettel összefüggő háttérváltozók azonosítása (demográfiai, társadalmi, szocio-kulturális és egyéni jellemzők) a cigány és magyar diákok egészségmagatartásának, egészségfelfogásának jobb megértése érdekében.
3. A vizsgálat eredményeinek tükrében célunk a felismert összefüggések hasznosítása a pedagógiai (multikulturális oktatás terén), az egészségnevelési gyakorlatban és a prevenció különböző szintjein.

A mintakiválasztásnál a csoportos (iskolai osztályok), többlépcsős (régiók, megyék, települések, iskolatípusok, iskolák, osztályok) mintavételi eljárásra törekedtünk.

Vizsgálatunkban az 1993–94-es országosan reprezentatív Kemény István, Havas Gábor és Kertesi Gábor által vezetett cigány (roma) vizsgálatban feltüntetett, a cigányság által legsűrűbben lakott térségeket vettük alapul, így a megkérdezettek 11 megyéből kerültek ki: Borsod-Abaúj-Zemplén, Heves, Nógrád megyéből, (ahol is a cigányság becsült száma mintegy 120 ezer fő) Szabolcs-Szatmár-Bereg, Hajdú-Bihar, Békés megyéből, (a cigányság becsült szá-

ma 100 ezer fő) az alföldi régióban Csongrád, Bács-Kiskun megyéből, (a cigányság becslült száma 60 ezer fő) Dél-Dunántúlon Baranya, Veszprém Zala megyéből (a cigányság becslült száma 115 ezer fő) és Budapestről (a budapesti régióban 90 ezerre becsülik a cigányság számát). A vizsgálatban az EVSZ adott és bizonyos kérdéseiben, valamint válaszalternatíváiban módosított nem kötelező jellegű, önkéntes kérdőívet használtuk.

Minden, a cigánysággal foglalkozó tanulmánynak, szociológiai kutatásnak alapproblémája az, hogy kiket tekinthet cigánynak.

Az önmeghatározáshoz való jog néhány paragrafusa, mely 1993. júliusa óta törvényben foglaltatik, a környezet „minősítő” szerepének korlátokat szab:

„A nemzeti vagy etnikai önazonossághoz való jog olyan alapvető emberi jog, amely egyéneket és közösségeket egyaránt megillet. 7. § (1) Valamely nemzeti, etnikai csoporthoz, kisebbséghez (továbbiakban kisebbséghez) való tartozás vállalása és kinyilvánítása az egyén kizárólagos és elidegeníthetetlen joga. A kisebbségi csoporthoz való tartozás kérdésében nyilatkozatra senki nem kötelezhető.” (*Kisebbségi Kódex 1995.*)

Ennek megfelelően a kérdőívben szerepeltettünk egy, ún. nemzetiségi identitásra kérdező blokkot, ahol lehetősége nyílt minden diáknak arra, hogy – amennyiben akarta – kinyilváníthassa a saját maga által vállalt nemzetiségi identitását.

Így a mintát 875 fő alkotja, melyből 380 diák cigánynak és 495 diák nem cigánynak, vagyis magyarnak vallotta magát.

Az általános iskolában tanuló gyermekek iskolával kapcsolatos attitűdjei

Jelen dolgozatomban a mintában részt vett tanulók iskolai attitűdjével kapcsolatos, néhány leíró statisztika jellegű részeredmény ismertetésére vállalkozom. A leíró statisztikai adatokon túlmutató ok-okozati összefüggések a közeljövőben várhatóak, a mélyebb statisztikai elemzések jelenleg is folynak.

Felnőttek körében végzett vizsgálatok bizonyítják, hogy összefüggés van a munkahelyi környezet, annak légköre és a dolgozók teljesítménye ill. testi és lelki állapota között. Joggal tételvezhető fel, hogy ez az összefüggés a serdülők közérzete, iskolai teljesítménye és az iskolai környezet minősége között is fennáll. A serdülő fiatalok életében, közérzetük alakulásában meghatározó jelentőségűek a kortársakkal kialakított kapcsolatok. Ha a fiatalok elfogadó, megértő baráti kapcsolatokkal rendelkeznek, megnő az önbizalmuk, önértékelésük, önmagukról kialakított képük pozitívabb lesz.

Hangsúlyosabban érvényes ez azon kisebbség tagjaira, nevezetesen a cigányokra, akik számtalan helyzetben találkoznak a többségi társadalom elutasító, diszkriminatív megnyilvánulásaival.

A vizsgálatban a „Hány közeli barátod van?” kérdésre a magyar gyerekek háromnegyede válaszolt úgy, hogy három vagy több barátja van, a cigány gyerekeknek pedig tíz százalékkal magasabb hányada, vagyis 85%-a mondta ugyanezt. Ugyanennyi azoknak a diákoknak az aránya, mind a cigány, mind a magyar gyerekek között, akik könnyen szereznek barátokat, és szerencsésnek mondható az is, hogy a kisebbségi hovatartozástól függetlenül a diákok háromnegyede érzi úgy, hogy osztálytársai olyannak fogadják el, amilyenek.

Ezek az adatok mintha azt tükröznék, hogy a cigány és magyar gyerekek közötti kapcsolatot az általános iskolában még nem mérgezi meg – legalábbis nem olyan nagymértékben – az előítéletes beállítódás, attitűd, mint az a későbbiekben egyértelműen megmutatkozik.

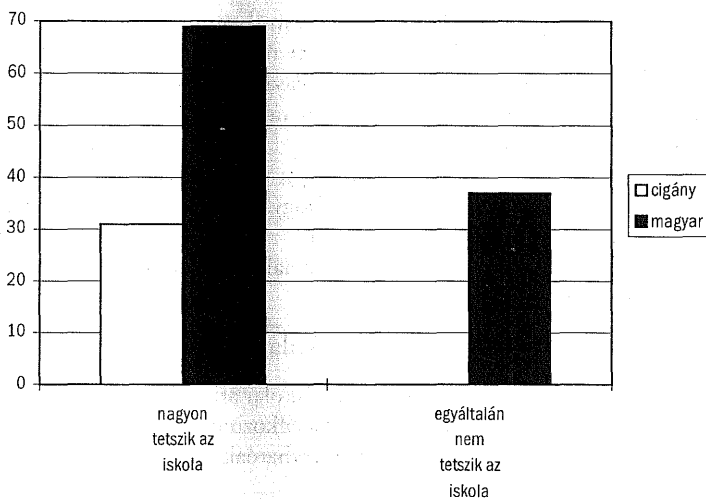
A vizsgálat során kíváncsiak voltunk arra is, hogy a diákok hogyan vélekednek szüleik illetve tanáraik tanulással kapcsolatos attitűdjeikről, valamint azzal kapcsolatos elvárásukról. A mintában szereplő magyar gyerek meglehetősen magas aránya, 84%-a, a cigány gyerekek

valamivel kisebb hányada, de szintén jelentős része, 77%-a szerint szülei segítenek az iskolai problémák megoldásában.

Arra a kérdésre, hogy szülei járnak-e szülői értekezletre illetve fogadóórára, már kisebb arányban, a cigány tanulók 31%-a, a magyar gyerekek több mint fele válaszolt igennel.

I. ÁBRA

A cigány és magyar gyerekek iskolával szembeni attitűdje és szülei fogadó órára járásának kapcsolata

Érdeemes odafigyelni arra az összefüggésre, amit az I. ábrából láthatunk. A vizsgálatban részt vett azon cigány gyermekek, akiknek nagyon tetszik az iskola, 31%-ban állították azt, hogy szülei mindig bejönnek fogadóórára, azokkal a cigány gyermekekkel ellenben, akik egyáltalán nem szeretik az iskolát. Az ő szülei közül nem fordult az elő, hogy mindig bementek volna az iskolába fogadóórára. Hasonló összefüggés figyelhető meg a vizsgálatban részt vett magyar gyerekek válaszaiból is.

Mind a cigány, mind a magyar tanulók kisebb hányada, 16%-a gondolja úgy, hogy szülei sokat várnak el tőlük az iskolai teljesítményben. Ennél jóval többen (a diákok 44%-a) nem érzik szülei túlzott elvárását, és meglepően sokan (a cigány és a magyar diákok közül is 40%) „nem tudom”-mal válaszoltak. (A „nem tudom” válasz mögött sok minden megbújhat, és csak óvatosan feltételezhetjük azt, hogy egy részük akár a „nem” választ rejti magában.)

Az eredmények tükrében azt látjuk, hogy a mintában szereplő cigány és magyar diákoknak is jóval nagyobb hányada szembesül a tanári, mint a szülői szigorral: a cigány gyerekek 45%-a, a magyar gyerekeknek pedig tíz százalékkal kevesebb, de még mindig jelentős része, 35%-a érzi úgy, hogy tanáraik túl sokat várnak el tőlük az iskolában.

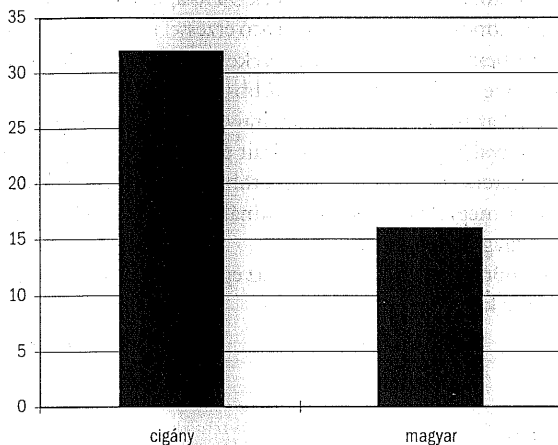
A vizsgálatban részt vett cigány és magyar gyermekek több mint fele úgy érzi, hogy tanáraik igazságosan bánnak velük, azonban a mintában minden negyedik cigány, valamint minden harmadik magyar gyermek igazságtalannak érzi tanárai vele szemben tanúsított viselkedését, illetve úgy látják, hogy tanáraik nem tanúsítanak irántuk kellő türelmet, megértést és nem is ösztönzik őket véleményük elmondására.

Arra a kérdésre, hogy unalmas-e időnként iskolába járni, a cigány és magyar gyerekeknek is igen magas aránya, 80–80%-a válaszolt igennel.

A magyar gyerekek 74%-ának bevallása szerint még egyszer sem lógott az iskolából, a cigány gyerekeknek a fele mondta ezt.

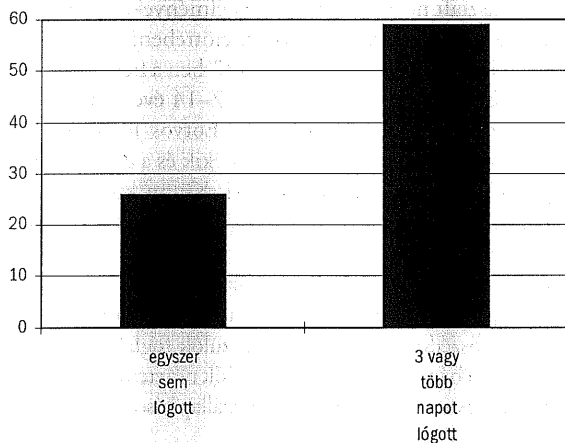
II. ÁBRA

A mindennap fáradt gyerekek aránya

3. ÁBRA

A mindennapi fáradtság és a lógás kapcsolata (csak cigány gyerekek)

A II. ábrából láthatjuk, hogy a mintában szereplő cigány gyermekek kétszer akkora hányada, 36%-a mondta azt, hogy mindennap fáradt, mint magyar kortársaik.

A III. ábra az iskolai lógás és a fáradtság kapcsolatát mutatja a cigány gyermekek körében. Láthatjuk, hogy a mintában szereplő cigány gyermekek közül azok, akik három vagy több napot lógtak, valamivel több, mint kétszer annyian, 59%-uk érzi mindennap fáradtnak magát, ellenben azokkal a társaikkal, akik egyszer sem lógtak. Közülük 26% vallott mindennapi fáradtságról.

Az adatok tanúsága szerint az általános iskolás diákok igen nagy hányada számára nem szolgál kellemes légkörrel az iskola. Az előzőekben ismertetett adatok mellett bizonyítja ezt az is, hogy a vizsgálatban részt vett tanulók közül a cigány gyermekek 35%-a, a magyar gyermekek pedig valamivel kevesebben, 29%-uk mondta azt, hogy nyomasztó érzéssel tölti el őket az iskola.

Mint arról már több hazai kutató beszámolt, a cigány gyerekek iskolai szereplésének milyensége egy speciális problémakör része. A cigány fiatalok a többségi társadalom kultúrájától eltérő normavilágot visznek magukkal az iskolába, mely a tanáraival, barátaival, táplálkozásával, dohányzásával, alkoholfogyasztásával kapcsolatos választásait és döntéseit mozgatja. Ezért fontos és sürgető feladat az, hogy differenciált, a cigányok és a többségi társadalom kulturális különbségeit szem előtt tartó, azokra megfelelő alternatívát kínáló multikulturális szellemű egészségformáló közvetítés jelenjen meg az iskolában.

Ennek egyik feltétele a kulturális különbségek feltérképezése az egészségmagatartásban, mely munkához kíván bázisként szolgálni e kutatás.

Gordos Ágnes

Cigány gyerekek előítéletei

Tanulmányunk a Bács-Kiskun megyében 1993 óta folyó cigányságkutatás alprogramjaként lezajlott felmérés adatain alapul. A cigányokkal szembeni előítéletekről szóló szakirodalom gazdag, de kevés szó esik arról, hogy vajon a cigány gyerekeknek vannak-e előítéleteik a nem cigány gyerekekkel szemben. Arra a kérdésre kerestük a választ, hogy mennyire befolyásolják az előítéletek kialakulását a megtapasztalt negatív vagy pozitív élmények, illetve a szülők véleménye milyen mértékben játszik szerepet e viszonyulások létrejöttében?

A felmérést Bács-Kiskun megye településein végeztük el 1997-ben a helyi cigány kisebbségi önkormányzatok segítségével. Így 220 fő (100 fiú, 120 lány) 7–14 éves iskolás cigány gyermeket és szüleit vizsgáltuk kérdőívvel. Az adatfelvételben az Eötvös József Főiskola (Baja) romológiai speciálkollégiumának hallgatói működtek közre, nekik és a cigány kisebbségi önkormányzatok tagjainak ezúton is köszönetünket fejezzük ki. Külön köszönetet mondunk Rostás Lászlónak, az OCÖ alelnökének (Kiskunhalas) a felmérés problémamentes szervezésében és lebonyolításában nyújtott segítségéért.

A minta nagysága miatt a kapott eredményekből nem vonhatunk le általános érvényű következtetéseket, de azt elősegíthetik, hogy minél többet megtudjunk a cigány gyermekekről. A kérdőív bizonyos kérdéseinél (pl. szomszédokkal való viszony, szülők foglalkoztatottsága) csak a vizsgált csoportra vonatkoztathatunk, néhány kérdésnél (pl. a szülők nézeteinek befolyásoló hatása a gyermek véleményének alakulására) viszont szélesebb körű megállapításokat is tehetünk.

Az előítéletek

Az előítélet mint jelenség sohasem önmagában fordul elő, hanem mindig más tényezőkkel együtt (pl. családi mintakövetés, vélemények átvétele, kortárs csoportok befolyásoló szerepe stb.), amelyek meghatározzák, elősegítik kialakulását, vagy éppen következményei lehetnek.